

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA**

**STUDIUM V OBLASTI PEDAGOGICKÝCH VĚD PRO  
UČITELE ODBORNÝCH PŘEDMĚTŮ, PRAKTICKÉHO  
VYUČOVÁNÍ A ODBORNÉHO VÝCVIKU**

**KOMBINOVANÉ STUDIUM**

**2018-2020**

**ZÁVĚREČNÁ PRÁCE**

**Petr Valášek**

**Proměny ve vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR**

**Praha 2019**

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci na téma:

### **Proměny ve vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR**

vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně

V Praze dne

Petr Valášek .....

## **Anotace**

Závěrečná práce na téma: „*Proměny ve vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR*“, se zabývá průřezem a změnami ve vzdělávání sluchově postižených osob v České republice napříč třemi generacemi. Všechna vzdělávání neustále prochází vývojem, nastávají změny v přístupu ke vzdělávání, a to ve všech odvětvích. Vzdělávání sluchově postižených osob je specifické, vyžaduje speciální přístup a pedagogy, kteří svojí profesní přípravou jsou připraveni pomáhat při vzdělávat žáků s těžkými sluchovými vadami.

Historie vzdělávání sluchově postižených osob v české republice ukazuje, co vše se za posledních zhruba 40 let změnilo.

Analýza této závěrečné práce má ukázat, jakými změnami se naše školství ubírá od 60. let minulého tisíciletí až do dnešní doby, a to pohledem na základní školy až po vzdělávání na střední škole.

## **Klíčová slova**

bilingvální výuka, hluchota, nedoslýchavost, odezírání, proměny vzdělávání, sluchové postižení, znakový jazyk, řízený rozhovor

## **OBSAH**

ÚVOD.....	1
1 SLUCHOVÉ POSTIŽENÍ.....	2
1.1 Odhalení sluchové vady .....	5
1.2 Kompenzační pomůcky.....	6
2 DRUHY KOMUNIKACE PŘI VZDĚLÁVÁNÍ NESLYŠÍCÍCH .....	8
2.1 Orální komunikace.....	8
2.2 Bilingvální komunikace .....	8
2.3 Totální komunikace.....	9
2.4 Simultánní komunikace.....	9
3 ZNAKOVÝ JAZYK.....	10
4 HISTORIE VZDĚLÁVÁNÍ NESLYŠÍCÍCH V ČR.....	11
5 PRVNÍ ŠKOLA PRO SLUCHOVĚ POSTIŽENÉ V ČR .....	12
6 PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE.....	14
6.1 Metoda a cíl šetření .....	14
6.2 Respondent č. 1.....	16
6.2.1 Základní škola – jak se učilo, pomáhali si učitelé znakovým jazykem? .....	17
6.2.2 Střední škola - jak se učilo, pomáhali si učitelé znakovým jazykem? .....	18
6.2.3 Základní škola – pomáhal učiteli asistent? .....	18
6.2.4. Střední škola – pomáhal učiteli asistent? .....	19
6.2.5 Jsou otázky složité, rozumíte, na co se ptám?.....	19
6.2.6 Když se vyučuje jen orálně – bez znakového jazyka, rozumíte všemu, co učitel říká? .....	20
6.3 Respondent č.2.....	21
6.3.1 Základní škola – jak se učilo, pomáhali si učitelé znakovým jazykem? .....	22
6.3.2 Střední škola – jak se učilo, pomáhali si učitelé znakovým jazykem?.....	23

6.3.3 Základní škola – pomáhal učiteli asistent? .....	24
6.3.4. Střední škola – pomáhal učiteli asistent? .....	24
6.3.5 Jsou otázky složité, rozumíte, na co se ptám? .....	25
6.3.6 Když se vyučuje jen orálně – bez znakového jazyka, rozumíte všemu, co učitel říká? .....	25
6.4 Respondentka č. 3 .....	27
6.4.1 Základní škola – jak se učilo, pomáhali si učitelé znakovým jazykem? .....	27
6.4.2 Střední škola – jak se učilo, pomáhali si učitelé znakovým jazykem? .....	28
6.4.3 Základní škola – pomáhal učiteli asistent? .....	28
6.4.4 Střední škola – pomáhal učiteli asistent? .....	29
6.4.5 Jsou otázky složité, rozumíte, na co se ptám? .....	29
6.4.6 Když se vyučuje jen orálně – bez znakového jazyka, rozumíte všemu, co učitel říká? .....	29
6.5 Shrnutí .....	30
ZÁVĚR .....	32
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ .....	34
SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK .....	35

## ÚVOD

Autor pracuje 28 let jako učitel na speciální škole – Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené, Holečkova 4, Praha 5. V minulých letech pracoval i jako asistent na základní škole, a to mnohdy ve dvou třídách. Trpí úplnou hluchotou, proto se domnívá, že jeho práce na této škole je pro žáky velkou pomocí a zároveň inspirací a motivací, že je možné kvalitně a úspěšně pracovat na dobrých pozicích i v kontaktu se slyšícími.

Cílem této práce je představit sluchové postižení a jeho dopad na komunikaci a dále vývoj ve vzdělávání sluchově postižených v České republice. Teoretická část práce rozebere různé druhy a typy sluchových vad, rozebere, co je vůbec sluchové postižení, problematiku při vzdělávání a druhy a způsoby komunikace při vzdělávání žáků se sluchovou vadou. Dále bude zkoumat historii vzdělávání sluchově postižených v ČR. V praktické části bude srovnáno, jaké bylo vzdělávání před řadou let a jak probíhá vzdělávání žáků s těžkou sluchovou vadou dnes. Docíleno toho bude řízeným rozhovorem a porovnáním tří respondentů z odlišných generací s těžkou sluchovou vadou. Budou dotazováni na to, jaký mají názor na vzdělávání a jakým přínosem pro ně byla anebo je škola se zaměřením na žáky s těžkou sluchovou vadou. Dotazovaní také budou popisovat, jak se během svých studií setkávali s asistenty učitele.

## 1 SLUCHOVÉ POSTIŽENÍ

Každé zdravotní postižení nese sebou určité slovní pojmenování, nese spektrum závažnosti. Když někdo přijde o prst na ruce, neoznačíme jej jako tělesně postiženého, nebo nositele brýlí s jednou dioptrií neoznačíme za slepce. Jen málokdo by vydával tyto rozdílné zdravotní komplikace za sobě rovnocenné. Ač se to zdá nepochopitelné, ve světě sluchového postižení dochází celá staletí k této terminologické nepřesnosti, tedy spíše záměně.

Sluchové vady se tedy rozlišují podle různých hledisek. Jak zjistit tuto vadu nám pomáhá různá lékařská vyšetření jako je například *audiogram*, který zachycuje různě velké ztráty sluchu. Výsledná hodnota se zařadí podle klasifikace. Tuto klasifikaci vydala v roce 1980 WHO (Světová zdravotnická organizace).

Tab. 1: Stupeň postižení (podle rozsahu ztráty sluchu)

Stupeň	Dle WHO	Názvy sluchových ztrát	Kategorie dle MPSV č. 284/1995Sb
1.	0 – 25 db	Normální sluch	
2.	26 – 40 db	Lehká ztráta sluchu Lehká nedoslýchavost	Lehká nedoslýchavost již od 20 db
3.	41 – 55 db	Střední ztráta sluchu Střední nedoslýchavost	Středně těžká nedoslýchavost
4.	56 – 70 db	Středně těžká ztráta sluchu	Těžká nedoslýchavost
5.	71 – 90 db	Těžká ztráta sluchu	Praktická hluchota
6.	Nad 91 db	Velmi těžká ztráta sluchu	Hluchota

Zdroj: (Tišerová, 2010, s. 12)

Terminologie se rozděluje z hlediska: *typu postižení, doby vzniku a stupně postižení.*

Dále na vady: *převodní, percepční (senzoryneurální), smíšené, vrozené a získané.*

### Typ postižení

**Převodní, přívodní** (porucha slyšení hlubších tónů) - porucha mechanické části sluchové dráhy (vnější nebo střední ucho), narušení převodu zvukových vibrací do hlemýždě. Nikdy však nevede **k úplné hluchotě**. Může jít o ucpání vnějšího zvukovodu ušním mazem (ceruminem), deformitu vnějšího či středního ucha, zánět vnějšího zvukovodu (otitis externa), zánět středního ucha (otitis media), přerušení řetězu středoušních kůstek (většinou při úrazu), otoskleróza (znehynění ploténky třmínku), cholesteatom (cysta ve středním uchu). Může být narušené vnímání na všech tónových frekvencích (transformační vada) nebo hlubších tónů (impedanční). Dochází ke ztrátě maximálně do 60 dB.



**Percepční** - vnímací, sensorineurální vada. Vzniká kdekoli v nervové části sluchové dráhy v oblasti vnitřního ucha, kde se nachází kochlea (hlemýžď) a její součástí je Cortiho orgán (zprostředkovává percepci), který je v kontaktu se sluchovým nervem. S těmito typy sluhových vad se setkáváme daleko častěji.

**Smíšené** - může také dojít ke smíšení těchto sluhových vad, kdy je možné i nějakou část lehce odstranit, přesto zůstává člověk stále neslyšícím, stále potřebuje přizpůsobit výuku, potřebuje sluhové pomůcky. Je potřeba se také zmínit o vadách, které jsou získané a vrozené, a to mnohdy z důvodů, které ovlivní sama matka.

**Vrozené a získané vady** - Vady vrozené a získané jsou většinou percepční a mohou je způsobit například **ototoxické látky** obsažené v „mycinové“ řadě antibiotik, která se používala převážně v době objevu zázračných antibiotik – *gentamycin, kanamycin, streptomycin, viomycin, neomycin*. Mimo jiné i řada chemických průmyslových látek, které jsou také ototoxické – *soli rtuti, olova, arzénové sloučeniny, organická rozpouštědla, amilín, ale i salicyláty*. Ototoxickými látkami dochází k větší likvidaci vláskových buněk a tím k poškození Cortiho orgánu (hladina ototoxických látek klesá v kapalinách kochlei pomaleji než v hladině krve). Dále to mohou být *úrazy hlavy* nebo *presbyakuzie* (stařecká nedoslýchavost) a v dnešní době i přes veškerou lékařskou péči *hnisavý zánět mozkových blan – meningitida*. Toto jsou všechno vady získané. Vady vrozené mohou vzniknout v době těhotenství, například užíváním *chininu* (v toniku) nebo *drog*, popřípadě při porodu *přidušením*. Nebo také jestliže matka prodělá během těhotenství *infekci cytomegalovirem, zarděnky*, setká se s *toxoplazmózou*. Popřípadě *nekompatibilita Rh faktoru*. Toto může způsobit všechny stupně ztráty sluchu od lehké nedoslýchavosti až po úplnou hluchotu.

### **Doba vzniku**

- **prelingvální postižení** – vada vznikne před ukončením vývoje řeči

(někdy se uvádí i kongenitální – vrozené postižení)

- **postlingvální postižení** – vada vzniká po ukončení vývoje řeči (Krahulcová, 1996, s. 57; Tišerová, 2010, s. 12)

## 1.1 Odhalení sluchové vady

Velmi důležité je co nejčasnější **odhalení vady** sluchu. V první řadě je důležité zjistit, o jak velkou vadu sluchu se jedná, jak je vada závažná. Zjistit příčiny není až tak důležité, ačkoli rodiče mnohdy doufají, že takříkajíc odhalí „viníka“. Převodní vady bývají léčitelné a poměrně snadno se odliší od vad percepčních. Tak lze poměrně snadno stanovit indikaci případně doporučit kochleární implantát. Je velice důležité ihned začít s rehabilitací sluchu a nasadit sluchadlo, i když se zjistí posléze, že je k ničemu. Včasná rehabilitace usnadní další vzdělávání. Základem je tedy včasné odhalení sluhové vady, hlavně u prelingválně neslyšících. Včasná diagnóza, včasná a správná rehabilitace může zaručit úspěch v životě.

Dávno již pominuly doby, kdy měl lékař ke zjištění **velikosti vady sluchu** jen vlastní hlas popřípadě tikající hodinky a různé zdroje běžných zvuků. Audiologické testy vznikly v 19. století. Prvním krokem byly rozkmitané ladičky, kdy ji lékař jednou rukou přidržel u ucha (vzdušné vedení) a potom se jejich rukojetí dotkl hlavy (kostní vedení). Tím se daly odlišit vady percepční od vad převodních. V roce 1921 byl zkonstruován první elektronkový audiometr s rozsahem 50 Hz až 20 kHz. Tónový audiogram je grafické znázornění závislosti velikosti ztráty sluchu na kmitočtu. Na horizontální ose jsou uváděny kmitočty obvykle v rozsahu 250 Hz až 8 kHz. Na vertikální ose je uváděna ztráta sluchu v decibelech.

Dnešní moderní medicína však nabízí vyšetření již 2. - 4. den po narození dítěte tzv. Echoscreeingem. Jedná se o bezbolestné vyšetření ztráty sluchu, kdy je vada bezpečně odhalena a je možné začít případnou velmi včasnou rehabilitací. (Tišerová, 2010, s. 15)



Obr. č. 1: Vyšetření sluchu – echoscreening

## 1.2 Kompenzační pomůcky

Historie různých pomůcek je sice pestrá, ale jejich podoba přeci jen trochu nepraktická k dennímu nošení. Dříve se ani tak nejednalo o sluchadla, jako jen o pomůcky typu různých trumpetek a trychtýřů různě točených nebo jen zúžených. První zmínka o megafonu pochází z doby Alexandra Velikého (356-323 př.n.l.). Dokázal prý takto svolávat vojsko na vzdálenost až 20 km.

V Britském muzeu je vystaven obchodní lístek pana **Williama Bulla** patrně z roku 1770. Na tomto lístku jsou popsány a zachyceny různé pomůcky, různé typy a tvary sluchadel. (Hrubý, 1998, s. 72 - 145).

Základní typy sluchadel jsou ve své podstatě miniaturní zesilovače zvuku. Zvuky, které dopadají z okolí na mikrofon sluchadla, se mění na elektrický proud. Zesilovač je speciálně upraven podle individuální sluchové vady a podle toho je nastaven i maličký reproduktor. Ve sluchátku se elektrický proud opět mění na zvukové vlny. Vzniká tak silný zvuk a ten je pak přiváděn přímo do zvukovodu ucha. Sluchadla dělíme podle

konstrukčního provedení na kapesní, závěsná, brýlová, sluchadla do boltce a sluchadla do zvukovodu. Dále jsou: *programovatelná sluchadla, analogová a digitální sluchadla, ušní tvarovky, tvarovky pro kapesní sluchadla, tvarovky pro závěsná sluchadla, tvarovky pro sluchadla do zvukovodu, tvarovky s odvětráním (ventem), osobní zesilovače.*

Zvláštní kapitolou jsou *kochleární implantáty – jedná se o přístroj chirurgicky umístěný v hlavě. Principem je dráždění sluchového nervu slaboučkým elektrickým proudem.* (Hrubý, 1998, s. 146-158; Tišerová, 2010, s. 17).

## 2 DRUHY KOMUNIKACE PŘI VZDĚLÁVÁNÍ NESLYŠÍCÍCH

### 2.1 Orální komunikace

Hlavní znak orální metody komunikace je využití pouze verbální a popření jakékoli nonverbální komunikace. Veškeré pomoci rukou – znakový jazyk, prstová abeceda apod. jsou zcela vyloučeny z výuky.

Systém orální komunikace u neslyšících je jiný než u běžné populace. Při výuce je nutné volit věty krátké, stručné, jasně artikulovat a neustále kontrolovat pochopení mluveného slova. Tento systém komunikace je vhodný až ve vyšších ročnících a na střední škole, kdy mají studenti lepší pochopení pro čtený text.

### 2.2 Bilingvální komunikace

**Bilingvismus – dvojjazyčnost:** schopnost aktivního užívání dvou jazyků v běžném styku. Bilingvální komunikace sluchově postižených je přenos informací ve dvou jazykových kódech, ve znakovém jazyce neslyšících a mluveném (orálním, většinovém, národním jazyce), a to mezi neslyšícími vzájemně a mezi neslyšícími a slyšícími. (Krahulcová, 2002, s. 40)

Dochází k personifikaci s jazykovým kódem, což znamená – neslyšící učitel = znakový jazyk, slyšící učitel = orální řeč; nedochází však k přímému překladu mezi jazyky. **Bez vyučování znakového jazyka nelze zvládnout mluvenou řeč.** Proto se v raném věku upřednostňuje znakový jazyk. Znakový jazyk je tedy základem pro rozvoj osobnosti a inteligence. Je nezbytné používat jej při výuce českého jazyka. Na prvním stupni rozvíjet pomocí znakového jazyku slovní zásobu, užívat jej k vysvětlení pojmů a slov. Postupně je však nutné, pro jejich zapojení do většinové slyšící společnosti, děti pomalu vést k částečnému odezírání. (Krahulcová, 2002, s. 40; Tišerová, 2010, s. 26)

### **2.3 Totální komunikace**

Totální komunikaci lze definovat jako komplexní komunikační systém, který v sobě spojuje všechny použitelné komunikační formy (akustické, vizuální, slovní, neslovní, manuální atd.) k dosažení obousměrného dorozumívání se sluchově postiženými a mezi nimi navzájem. Obecně používaný termín totální komunikace je vyvolaný spíše mechanickým překladem z anglického jazyka „total communication“, významově přesněji v českém jazyce naplňuje název globální komunikace, nebo celostní komunikace. Výběr komunikačních forem je přísně individuální. (Krahulcová, 2002, s. 34; Tišerová, 2010, s. 26)

Systém totální komunikace však není samostatná komunikační nebo didaktická metoda, jsou to pouze složité a variabilní struktury komunikačního procesu.

### **2.4 Simultánní komunikace**

Simultánní didaktická komunikace (bimodální model vzdělávání) je systém, kdy se používá většinového jazyka (mluveného národního jazyka) v dané oblasti nebo státu, ovšem paralelně s ním i nejrůznější další doplňující komunikační formy. Jejich funkcí je zpřesňování výpovědi a jsou nejčastěji vizuálně-motorické. Simultánní komunikační systém reprezentuje pokus o vyrovnání orální a vizuálně-motorické jazykové komunikační produkce. Simultánní komunikace je běžným schématem překladu a převodu mluveného jazyka do znakové řeči neslyšících a obráceně při komunikaci ve formálním projevu. (Krahulcová, 2002, s. 31; Tišerová, 2010, s. 26).

Při výuce neslyšících je potřeba přijmout a využívat široký okruh komunikačních forem a nezůstávat na čistě orálních metodách.

### 3 ZNAKOVÝ JAZYK

Znakový jazyk je přirozený jazyk neslyšících s vlastním slovníkem a vlastní gramatikou. Je neodvozený z mluveného jazyka a je s ním funkčně souměřitelný. Znakový jazyk je vizuálně-motorický („vidí se a ukazuje“), je produkován v trojrozměrném prostoru (vymezen zhruba rozpaženými lokty, temenem hlavy a pasem), nemá psanou podobu. U znakového jazyka převažuje princip simultánnosti.

- a) simultánně existují subkomponenty manuální složky znaků (tvar, pohyb atd.)
- b) existují dvojí nosiče významů
  - **manuální** je vše co „**produkujeme rukama**“, tedy znaky znakového jazyka. Tyto znaky (morfémy) můžeme dále členit na fonémy, které mohou rozlišit význam. Těmito relevantními částmi znaků jsou: místo, kde se znak artikuluje, tvar ruky/rukou, která/é znak artikuluje, vztah ruky/rukou k tělu – orientace dlaně a prstů, vzájemná poloha rukou a pohyby ruky/rukou.
  - **nemanuální** je vše, co „**vytváříme obličejem, hlavou a trupem**“ (mimika, pohyby a pozice hlavy a horní části trupu), můžeme je produkovat a vnímat současně. Je neméně důležitou součástí znakového jazyka.
- c) simultánní komunikace – a), b) i c) **inkorporace** (vršení významů v jednom znaku). (Okrouhlíková, 2006; Tišerová, 2010, s. 21)

## 4 HISTORIE VZDĚLÁVÁNÍ NESLYŠÍCÍCH V ČR

Když se podíváme do minulosti, zjistíme, že doba byla úplně jiná než ta dnešní, a to se všim všudy. Práce byla dříve spíše fyzická, zatímco dnes je práce více sémantická. Lidé dříve žili na jednom místě a přesídlování jedinců téměř neexistovalo, když se lidé stěhovali jinam, většinou to byli celé skupiny, které se znali i se svými zvyklostmi a dorozumívání nebylo složité. Rozuměli si spíše kontextem. V dobách dávného starověku se vzdělávání odvíjelo pouze v rodinném kruhu, a tak děti prostě napodobovali dospělé. Teprve z doby 16. století máme zmínky o prvním skutečném vzdělávání neslyšících. Za prvního učitele neslyšících je považován šlechtic a benediktinský mnich **Pedro Ponce de Leon** (1508 nebo 1520 – 1584), který založil školu pro neslyšící v klášteře sv. Salvátora. Jeho žáci byli většinou ze šlechtických rodin. Vycházel z psaní jmen a názvů a učil své žáky psaná slova vyslovovat. Nevyužíval odezírání ani není známo, jestli používal nějakou prstovou abecedu.

V polovině 17. století **John Bulwer**, výborný anglický lékař uveřejnil Chirologii, tak nazýval prstovou abecedu, a začal používat snad jako první Chironomii neboli znakovou řeč. Celá dávná historie je zajímavá i neustálými spory, jaký způsob výuky je ten správný a nejlepší. Učitelé pečlivě tajili, jak své svěřence učí, jak je vzdělávají a tím získávají jejich svěřenci i určitých úspěchů. První školy pro neslyšící vznikají v 18. století. Také **Jan Amos Komenský** se ve své knize „Vševýchova“ zmiňuje o vzdělávání zdravotně postižených. (Hrubý, 1999, s. 20,21; Tišerová, 2010, s. 19)



## 5 PRVNÍ ŠKOLA PRO SLUCHOVĚ POSTIŽENÉ V ČR

Úplně první školou v Čechách pro hluchoněmé byl Ústav pro hluchoněmé v Praze, který byl založen **7. 12. 1786** zednářskou lóží pod vedením hraběte **Kašpara Heřmana Künigla**, který chtěl učinit nějaký dobročinný skutek a oslavit tím příjezd císaře Josefa II. Začínal se šesti chovanci a pronajali si místnosti ve II. patře domu č. 671, naproti Novoměstské radnici. Chovanci byli ve věku od 6 do 36 let. **Karel Berger**, který učil na škole od roku 1787, je pomocí prstové abecedy vyučoval číst a psát. Pojmy vytvářel pomocí znaků, ohluchlí a nedoslýchaví žáci se učili i artikulaci. Od roku 1831 sídlil ústav v domě č. 669 na rohu Karlova náměstí a Žitné ulice. Protože však počet chovanců stále rostl, byl v roce 1838 zakoupen za 20 000 zlatých Faustův dům na Karlově náměstí.

**Václav Frost** byl skutečný génius znakového jazyka, který předběhl svou dobu. Jeho metoda byla nazývána „*Frostova kombinovaná metoda*“, nebo „*metoda česká*“, popř. „*pražská*“, což není nic jiného než bilingvální výuka. Znakový jazyk používal při vyučování některých předmětů, mimo jiné se zde také současně vyučovala artikulace, čtení a psaní. Frost si byl plně vědom, že neslyšící potřebují oboje.

**Václav Koťátko** napsal první české učebnice pro neslyšící – *slabikář, tři sešity mluvnických cvičení a sbírku povídek*. Byl považován za jednoho z nejvýznamnějších českých učitelů neslyšících. Dále byly napsány další knihy, které pomáhaly při výuce neslyšících. Neustále se však zvyšoval počet žáků a v době **Karla Kmocha**, kdy zde bylo 160 žáků, budova nestačila, a tak za prodej Faustova domu ústav získává 580 000 K a kupuje pozemek v zahradě Kinských na Smíchově (dnes ulice Holečkova) za 180 000 K a ještě zbývá na výstavbu ústavu.

V červnu 1901 navštívil Prahu císař František Josef I. a zúčastnil se slavnostního položení základního kamene. Císař dokonce vlastnoručně poklepal třikrát na základní kámen a nová nádherná budova byla dokončena za necelý rok a slavnostně otevřena 28. února 1902.

V této škole neboli ústavu, jak se mu říkalo, probíhala výuka vždy pomocí znakového jazyka. Učitelé byli přesvědčeni o jeho velkém významu při výuce ohluchlých a neslyšících dětí (chovanců). Ve druhé polovině 19. století se mezi chovanci také začali objevovat samotní neslyšící učitelé. Tento trend na této škole převládá až do dnešní doby. (Tišerová, 2010, s. 22)

Dnešním dnem na naší škole pracuje přibližně 15 učitelů či asistentů, kteří mají sluchovou vadu. Jedním z nich jsem i já.



Obr. č. 2. Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené  
Holečkova 4, Praha 5

## 6 PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE

### 6.1 Metoda a cíl šetření

Jak již bylo na počátku uvedeno, cílem práce je zjistit, posoudit, najít a vyzdvihnout rozdíly mezi vzděláváním žáků se sluchovou vadou v 50. - 60. letech minulého století, v 70. -80. letech minulého tisíciletí a v dnešní době. Bude se tedy jednat o zjišťování rozdílů ve vzdělávání tří generací. Dále budou sledovány případně obtíže zpracování a pochopení otázek sluchově postiženými respondenty při ústním pokládání otázek. Proto byla zvolena metoda řízeného rozhovoru. Výhodou této metody je přímý kontakt s dotazovanými umožňující sledovat jevy, které by se při písemné formě nevyskytly, v tomto případě problémy respondentů porozumět otázkám, a možnost otázku případně na místě vysvětlit. Dále řízený rozhovor umožňuje přípravu pevných otázek tak, aby byl naplněn cíl šetření. (Reichel, 2009, s. 110-112)

Individuální rozhovory probíhaly v Praze v období července až září 2019. Zúčastnily se celkem dvě ženy a jeden muž. První rozhovor se starší ženou probíhal v soukromí v domácnosti, další rozhovory byly vedeny ve škole pro sluchově postižené v Praze, Holečkova. Muž zde pracuje již řadu let jako asistent učitele na základní i střední škole a mladší žena navštěvuje učební obor čalouník na této škole.

Otázky byly úmyslně pokládány ústně. Dotazovaným respondentům bylo položeno 5 otázek, na které bylo nutné odpovědět i s možností, že dané otázce dotazovaný nerozumí. Otázky byly však formulované s ohledem na slovní zásobu a schopnost rozumět položeným otázkám osob s těžkou sluchovou vadou a vybrány tak, aby odpovědi poskytly náhled na metodu výuky v příslušných časových obdobích a přítomnost asistentů učitele. Odpovědi jsou upravené jen v nutných případech tak, aby při pochopení nebyla deformována jejich pointa. Jinak jsou ponechány tak, jak byly respondenty proneseny, často tedy s neúplnou větnou skladbou a nesprávným tvaroslovím, jak je v různé míře typické pro mluvu zvláště těžce sluchově postižených. Pro nezainteresované budiž to náhledem na mluvu sluchově postižených.

Výzkumné otázky:

- 1) Základní škola – jak učila učitelka český jazyk, pomáhala si znakovým jazykem?
- 2) Střední škola - jak učila učitelka český jazyk, pomáhala si znakovým jazykem?
- 3) Základní škola – pomáhal učiteli asistent?
- 4) Střední škola - pomáhal učiteli asistent?
- 5) Když se vyučuje jen orálně – bez znakového jazyka, rozumíte všemu, co učitel říká?
- 6) Jsou otázky složité, rozumíte, na co se ptám?

## 6.2 Respondent č. 1

Pohlaví: žena

Věk: 77 let

Anamnestické údaje:

Prvním dotazovaným byla žena s těžkou sluchovou vadou ve věku 77 let, která se narodila neslyšícím rodičům. V padesátých letech minulého století nebylo zdravotnictví na úrovni, v jaké se nachází v dnešních dnech. Tato žena nemá ani sluchadlo ani kochleární implantát. Dnes není možné zjistit, zda by byla vhodným kandidátem pro implantaci kochleárního implantátu, či jakékoli jiné kompenzační pomůcky.

Základní školu absolvovala na SŠ, ZŠ a MŠ pro sluchově postižené v Holečkově ulici na pražském Smíchově. V té době na škole působily hlavně jeptišky. To však nebylo dobré rozhodnutí, kvůli výuce náboženství proto rychle došlo ke změně základní školy, a to do školy Radlice, Výmolova. Přesto paní vzpomíná na jeptišky v dobrém, protože ony komunikovaly se svými svěřenci pomocí znakového jazyka a ten ovládaly velmi dobře. Po ukončení základního vzdělávání v roce 1960 nastoupila na Střední školu pro sluchově postižené, Holečkova 4 - na obor Krejčí, Švadlena. Po necelých dvou letech v roce 1961 studium ukončila, a to bez dokončení středoškolského vzdělání, bez výučního listu. Při dotazu, proč nedokončila učební obor, uvádí, že ji obor nezaujal, nebyl správně vybrán a tak se rozhodla ukončit vzdělávání ve druhém ročníku.

Následně nastoupila do zaměstnání a během svého života pracovala na různých pozicích. V letech 1961 – 1963 pracovala v Čokoládovnách Orion Modřany, jako dělnice na balicím stroji, konkrétně – karamely.

V roce 1963 pracovala jako dělnice na stroji a výrobě číslovačka v ZPA Smíchov.

Další pozicí a pracovním místem v letech 1963 – 1966, byla pozice – navíječka na cívky a na této pozici pracovala v TESLA Strašnice.

V roce 1966 – 1969 pracovala jako střihačka na světlotisku, kde pracovala s plány a výkresy.

V té době bylo možné provádět i domácí práce a tak v letech 1969 – 1972, pracovala pro firmu OBZOR.

V roce 1972 – 1985 se paní vrátila zpět do TESLA Strašnice na stejnou pozici, na které pracovala v předešlých letech – navíječka na cívky.

V letech 1985 – 1997, pracovala v lékárně – sanitární práce.

Od roku 1997 do dnešního dne je paní ve starobním důchodu.

### **Průběh řízeného rozhovoru:**

#### **6.2.1 Základní škola – jak se učilo, pomáhali si učitelé znakovým jazykem?**

První dotaz se týká vzdělávání na základní škole v letech 1951 – 1960, od první třídy do deváté. Český jazyk je mateřský jazyk pro většinovou slyšící populaci, ale pro sluchově postižené by se dal český jazyk označit jako jazyk cizí. Každý člověk se sluchovou vadou ovládá svůj mateřský jazyk a tím je pro takového jedince znakový jazyk. Pro děti, které se narodí do sluchově postižené rodiny, je znakový jazyk tím nejlepším komunikačním prostředkem. Je však velmi důležité je připravit i na další komunikační dovednosti – písemné a orální - s většinovou společností. Proto je mnohdy ku prospěchu výuka pomocí bilingvální metody. Tato výuka však není pravidlem v každé době a na všech školách určených pro vzdělávání sluchově postižených. Výuka sluchově postižených dětí prochází neustálým vývojem a změnami. Stále se hledá ten nejlepší způsob, jak vyučovat a nejlépe připravit každého jedince se sluchovým postižením, do co nejlepšího začlenění do společnosti.

Odpověď na první otázku:

*„Nedělá znakový jazyk“.*

Z rozhovoru a otázky tedy vyplývá, že v 50 až 60 letech nebyla bilingvální výuka běžná. V této době na základní škole Výmolova ústavu, probíhala výuka pouze orální

cestou. Vyučující tedy nepoužívaly znakový jazyk při běžné výuce. Při zkoumání výuky, jak probíhala v 50 až 70 letech, je doloženo, že v této době bylo znakování považováno za něco neslušného, nevhodného a snad i nemravného a tak sluchově postižení neměli možnost absolvovat výuku na žádné škole pro žáky se sluchovou vadou s pomocí znakového jazyka.

### **6.2.2 Střední škola - jak se učilo, pomáhali si učitelé znakovým jazykem?**

Každý patnáctiletý jedinec po skončení základní školy podává přihlášku na střední školu, na učební obor, popřípadě středoškolský obor, který jej při úspěšném absolvování připraví pro vybrané povolání, jaké si jedinec vybral. Pro žáka se sluchovým postižením je výběr zúžený, přesto mají možnost získat plnohodnotné vzdělání v různých oborech. Například Krejčí – švadlena, Strojní mechanik, Obuvník a další.

Odpověď na druhou otázku:

*„Nebyla střední škola ani učňovská škola, neukončila. Později byla jiná škola „LS“ (osvědčení).“*

Vzhledem k tomu, že vybraný obor Krejčí nebyl zvolen nejvhodněji, přerušila dotazovaná paní středoškolské vzdělání a nastoupila do zaměstnání. Později si paní udělala osvědčení pro výkon povolání jako asistentka v lékárně. Obor Krejčí se vyučoval a vyučuje do dnešního dne na škole pro sluchově postižené Praha - Holečkova. Jak již bylo zmíněno, v době, kdy dotazovaná navštěvovala střední školu, bylo na většině škol pro sluchově postižené znakování potlačováno a vyučování nebylo doplňováno pomocí znakového jazyka. Po dětech se hlavně vyžadovalo, aby mluvily.

### **6.2.3 Základní škola – pomáhal učitelé asistent?**

Budeme – li sledovat dnešní výuku sluchově postižených dětí, je vidět, že na základních školách se běžně pohybují ve třídách asistenti učitele, kteří pomáhají se žáky a s výukou všech žáků ve třídách. Dotazovaná však docházela do základní školy před řadou let, a tak je velmi zajímavé sledovat vývoj odborné výuky a práce se sluchově postiženými žáky a dětmi.

Odpověď na třetí otázku:

*„Nebyli asistenti. Nula.“*

Asistenti tedy v té době na školách vůbec nebyli. Výuka probíhala výhradně orální cestou, bez pomoci znakového jazyka a bez pomoci jakéhokoli asistenta. Učitel – pedagog, musel být připraven pracovat se žáky se sluchovou vadou sám a pracovat s nimi tak, aby dané učivo zvládli bez kompenzačních pomůcek. Dá se říci, že asistent či znakový jazyk by mohl být považován v té době za kompenzační pomůcku. Na středních školách asistenti nejsou běžní ani v dnešní době.

#### **6.2.4. Střední škola – pomáhal učiteli asistent?**

Na středních školách situace nebyla rozdílná.

Odpověď na čtvrtou otázku:

*„Nemá, takové neexistuje. Dnes doba má výhoda.“*

#### **6.2.5 Jsou otázky složité, rozumíte, na co se ptám?**

Při rozhovoru bylo velmi důležité vědět, zda dotazovaná paní rozumí položené otázce, nebo bude nutné několikrát ji opakovat, popřípadě pomocí znakového jazyka vysvětlit a přetlumočit. Každý člověk se sluchovou vadou má své vlastní schopnosti, dovednosti a je různě zvyklý pohybovat se ve většinové, slyšící společnosti. V běžném životě si pak musí umět poradit.

Odpověď na pátou otázku:

*„Dle ústa otevřená někdy malé ústy, fousy horší, nerozumí.“*

Rozhovor byl velice milý, paní velmi ráda komunikovala a při pomalé a důrazné artikulaci nebyl problém porozumět položené otázce. Samozřejmě jsou lidé, kteří hovoří rychle, málo otvírají ústa, mají velmi malá ústa (rty), popřípadě mají muži vousy a za těchto okolností je mnohdy velký problém při rozhovoru dosáhnout kvalitní komunikace. Je proto velmi nutné být ohleduplný a dbát zásad nutných při komunikaci



se sluchově postiženým člověkem – dívat se na dotyčného, hovořit pomalu, pečlivě artikulovat a pomáhat si mimikou tváře. Velký důraz je kladem na výraz ve tváři, ten mnohdy hovoří za vše. S tímto bude jistě souhlasit i většinová slyšící společnost – výrazem tváře se dokáže mnohdy říci daleko více, než nám řeknou sama slova.

### **6.2.6 Když se vyučuje jen orálně – bez znakového jazyka, rozumíte všemu, co učitel říká?**

Vzhledem k tomu, že dotazovaná docházela do základní školy a na střední školu v letech, kdy bylo zakázáno na všech školách pro sluchově postižené používat znakový jazyk, bylo důležité zjistit, zda byla výuka plnohodnotná, zda žáci rozuměli všemu, co učitel říká.

Odpověď na šestou otázku:

*„Musím pozorovat, co učitel mluví. Odezírání. Když nerozumí, musí učitel říct znovu, mluvit, ale pomalu.“*

Z rozhovoru je tedy jasné, že na učitele je kladen vysoký požadavek – jeho výuka musí být pomalá, musí dobře artikulovat, jestliže žáci nerozumí, musí se vše zopakovat a je nutné používat krátké a výstižné věty. Je potřeba vysvětlovat řadu neznámých a cizích slov. Slovní zásoba sluchově postižených je menší, protože i znakový jazyk poskytuje menší prostor při komunikaci, obvykle postačuje méně znaků, než se použije v mluvené řeči pro popsání dané situace).

Příklad věta oznamovací:

*„Já jsem byl včera v kině“*

Stejná věta ve znakovém jazyce:

*„Já včera kino:“*

Je tedy nutné při výuce používat věty krátké, výstižné a pečlivě volit slova, popřípadě vysvětlit slova neznámá či cizí.

### 6.3 Respondent č.2

Pohlaví: muž

Věk: 55 let

Anamnestické údaje:

Dalším dotazovaným byl muž ve věku 55 let s ukončeným středoškolským vzděláním, uzavřené maturitní zkouškou.

Narodil se jako nedoslýchavý, již třetí generace. Ve velmi raném věku – v půl roce – po prodělání zánětu středního ucha a následném propichování, došlo k úplné ztrátě sluchu. Dnes úplná ztráta sluchu přetrvává. Základní školu absolvoval v letech 1970 – 1980 na základní škole Ječná a později na základní škole Výmolova.

V roce 1980 nastoupil do učebního oboru Zámečnick, který ukončil úspěšnou závěrečnou zkouškou v roce 1983, a poté nastoupil do zaměstnání a pracoval na různých pracovních pozicích. Při zaměstnání v roce 2010 – 2015 vystudoval SOŠ obor Hotelnictví na SŠ Holečkova a vzdělání bylo ukončeno maturitní zkouškou.

První pracovní místo a pozice, ihned po ukončení SOU - MITAS denní údržba - velké stroje 1983-1986.

Následně nastoupil do ČKD Tatra Smíchov, jako svářeč, vedoucí týmu (předák) 1986-1991.

V roce 1991 se rozhodl, že by velmi rád pracoval s dětmi, které jsou sluchově postižené. Touha předávat zkušenosti a pracovat s láskou s dětmi, které jeho pomoc nejen potřebují, ale hlavně velmi ocení, se mu splnila a nastoupil na škole Holečkova jako asistent učitele na ZŠ, a zároveň během let dále pracoval jako - odborný učitel u zámečnicků, tělocvikář, vedoucí sportovních her, asistent na SOU. V současné době pracuje jako učitel odborného výcviku oboru čalouník.

## **Průběh řízeného rozhovoru:**

### **6.3.1 Základní škola – jak se učilo, pomáhali si učitelé znakovým jazykem?**

V sedmdesátých letech se pomalu začala vracet výuka s pomocí znakového jazyka tzv. bilingvální výuka. Přesto tato metoda nebyla uznávaná na všech školách určených pro vzdělávání sluchově postižených žáků, jsou a byly školy, kde se výhradně vyučovalo a vyučuje orálně. Například škola Ječná v Praze 1, kde i dnešním dnem probíhá výuka pouze orálně.

Odpověď na první otázku:

*„Nejdříve jsem chodil do Ječné školy pro nedoslýchavé od MŠ do 2. třídy a pak musel jsem přestěhovat do školy Radlice od září v 3. třídě a tam zůstal do 9. třídy. Důvod změna školy: měl jsem nosit závěsné sluchadlo, ale pořád ukazují v ruce na znaky při vyučování i přestávky. V Ječné je zakázáno znakovat a pouze odezírání, u mě není problém odezírání a měl jsem porušení o znakovat, proto třídní učitelka se mně stěžuje a po domluvě moji maminku, aby Ječná jsem skončil:“*

Výuka pomocí znakového jazyka tedy není zcela běžná na všech typech škol určených pro sluchově postižené. V Praze na škole Ječná ve třídách ani dnes neprobíhá bilingvální výuka, stále se vyučuje pouze orální metodou. Na základní škole v Radlicích - Výmolova, probíhala výuka velmi dobře, stal se premiátem třídy. Učitelé zde byli přísní, ale dokázali žáky velmi dobře naučit vše, co je potřeba. Je pravda, že i zde velmi málo učitelé znakovali, ale rozhodně nezakazovali žákům používat svůj vlastní mateřský jazyk – znakový jazyk. Snažili se učit žáky hlavně odezírání, které bylo důležité – psali se zde diktáty, dvakrát v týdnu probíhala logopedická péče. Vzpomíná si na dva učitele, kteří se velmi intenzivně věnovali svým žákům a snažili se velmi hloubkově vše vysvětlovat, a to klidně za pomoci znakového jazyka či obrázkovou metodou. Všichni učitelé však vyžadovali dobrou domácí přípravu a probíhalo ústní zkoušení, hlavně dějepis, zeměpis a přírodopis. Pravidelnost v diktátech si dotazovaný velmi pochvaluje, velmi ho bavily a do dnešního dne na to velmi rád vzpomíná. Samozřejmě, že občas se vyskytl problém s pochopením, a tak bylo nutné znovu a pomalu vysvětlit požadavek.

### 6.3.2 Střední škola – jak se učilo, pomáhali si učitelé znakovým jazykem?

Po ukončení povinné školní docházky, nastoupil na střední školu do školy Holečkova, na SOU, obor – Zámečnick. V těchto letech se na této škole vyučovalo bilingvální metodou. Podle historie vzdělávání sluchově postižených tato škola byla první školou pro sluchově postižené, byly zde hlavně žáci s těžkými sluchovými vadami, a proto se zde kladl velký důraz na výuku pomocí znakového jazyka. Tuto výuku propagovali hlavně ředitelé škol a vyžadovali to od všech vyučujících. Samozřejmě v letech, kdy celkově systém zakazoval používat znakový jazyk, i zde došlo ke změnám ve výuce.

Odpověď na druhou otázku:

*„Můj třídní učitel byl Beneš. Ten učitel byl výborný a přísný, ale hodně jsem naučil i pracoval v dílně. Učitel Beneš umí také málo znakovat (jednoduché základní znalost znakovat), ale mi nejvíce používáme, odezíráme při pracovní výchově i teorie. Na teorii jsme měli jiné učitele, taky ostatní byli přísní i dobří na vztahy a vzájemné spolupráci v teorii a na praxi, stejně český jazyk. Potom další učitel Drahorád byl nejlepší učitel v praxi, když jsem dostal výkres a musím sám přemýšlet na technologický postup, pak výsledek pro kontrolu pan Drahorád byl až dost přísnější a změřit v hodnotu na milimetrech toleranci, v případě horší známku nebo udělat nový výrobek. To jsem zažil hodně v dílně zámečníka v Holečkově a musím to moc poděkovat pan Beneš i pan Drahorád. Získal jsem hodně zkušeností a ostatní spolužáci něco o míň, ale se naučili také.“*

Při výuce na střední škole se tedy dbalo hlavně na výuku pomocí odezíráním, ale samozřejmě, když bylo nutné, učitelé se základní znalostí znakového jazyka, si pomohli a žákům vše vysvětlili. Při rozhovoru vyplynulo, že vztah žák – učitel, byl velmi dobrý a do dnešního dne na své učitele vzpomíná s velkou láskou a hlavně poděkováním za výbornou přípravu do budoucnosti a do výkonu povolání.

### **6.3.3 Základní škola – pomáhal učiteli asistent?**

V době, kdy dotazovaný navštěvoval základní školu, již byli relativně běžní a dostupní osobní asistenti pro mentálně nebo tělesně postižené žáky na speciálních školách. V dnešní době inkluze jsou osobní asistenti běžní i na standardních základních školách, kde v běžném vyučovacím procesu jsou žáci s jakýmkoli hendikepem, jimž jsou tito asistenti k dispozici. To už však není asistent učitele, který má na starosti celou třídu, nýbrž osobní asistent přímo přidělený k danému žákovi.

Odpověď na třetí otázku:

*„Základní škola nebyl asistent učitele. Učitel třída sám, snažil se, pomáhal všem, málo žáků třída, učitel zvládl sám. Dneska se vzpomenu na moje léta v Radlicích, bylo super než na současné době i systému v Radlicích a je nová metoda výuka (prvořadě je znakovat a vůbec použití na odezírání) a tam většina neslyšící učitelé i učitelé a asistenty znakovat v běžném školení výuky s vyučováním znakovat a málo se používat na odezírání.“*

Na základní škole v Radlicích v době studia dotazovaného asistenti učitele nebyli a učitel tedy musel výuku připravit způsobem vhodným pro své žáky – pro žáky se sluchovou vadou. Podle vyjádření byli učitelé přísní, dokonce se vyučovala na základní škole i hudební výchova, ale jak z rozhovoru vyplývá, tento způsob výuky přinesl své ovoce. Jedinci i s těžkou sluchovou vadou byli začleněni bez větších problémů do většinové společnosti populace.

### **6.3.4. Střední škola – pomáhal učiteli asistent?**

Odpověď na čtvrtou otázku:

*„Dříve nebylo asistenti. Když jsem ve škole, neměli asistenti. Vidím učitelky se řeší o budoucí asistenti pro neslyšící. Protože slyšící speciální škola měli asistenti pro nevidomé a mentální a my, neslyšící, neměli. Proto škola se bojuje s vládou, aby měli nárok na nová projekt pro asistenti neslyšící. Pak jsem skončil ve škole pryč. Po deseti letech se vrátí zpátky. A škola se pomalu založí asistenti, právě že na Ministerstvo*

*školství souhlasili. Můžu tak pracovat asistent učitele pro neslyšící ve škole, pro celou třídu“*

Díky této výpovědi můžeme dobře sledovat počátek výskytu asistentů učitele pro výuku sluchově postižených. Již v 80. letech přinejmenším některé školy lobbovali za zřízení pozic asistentů učitele. Nepřekvapivě to trvalo léta, než tyto pozice skutečně začaly vznikat. A právě dotazovaný, když se na začátku 90. let vrátil do školního prostředí, se následně stal jedním z prvních asistentů učitele při výuce sluchově postižených.

### **6.3.5 Jsou otázky složité, rozumíte, na co se ptám?**

Při rozhovoru je velmi důležité vědět, zda dotazovaný položeným otázkám rozumí. Jak již bylo řečeno dříve, otázky musí být krátké a jednoduché. Proto rozhovor probíhal v přátelském duchu a odpovědi byly jasné a srozumitelné.

Odpověď na pátou otázku:

*„Ano rozumí, učitelé tím s poděkováním a dneska od normálně slyšícího lidí odezírání rozumím, ale všechno není, záleží pomalu, nebo rychle, krátká pusa, křivé zuby, vousy nebo dlouhý knír atd.“*

Připravenost sluchově postiženého pro vstup do většinové společnosti je velmi důležitá a odezírání je nepostradatelnou součástí každodenního, běžného života.

### **6.3.6 Když se vyučuje jen orálně – bez znakového jazyka, rozumíte všemu, co učitel říká?**

Jestliže výuka probíhá bez pomoci znakového jazyka, je velmi důležité vědět, zda žáci vyučované látce, vyučovanému předmětu rozumí.

Odpověď na šestou otázku:

*„Minulá doba učitelé SOU znakovat není potřeba – důvod dříve škola nebylo moc znakovat, většina se používá na odezírání. Nebyl velký problém, celkem rozumí, a když špatně, učitel byl ochotný vysvětlí znova.“*

V době, kdy dotazovaný navštěvoval základní i střední školu, i přes veškerou bilingvální výuku, nebylo zvykem v hodinách využívat znakový jazyk jako dominantní výukovou metodu. Učitelé měli základní znalosti a při výuce si pomáhali znakovým jazykem, ale na SOU, probíhala výuka výhradně orální metodou.

## 6.4 Respondentka č. 3

Pohlaví: žena

Věk: 18 let

Anamnestické údaje:

Třetím dotazovaným byla nedoslýchavá slečna ve věku 18 let. Narodila se s těžkou vadou sluchu do úplně slyšící rodiny. Ve věku 4 let, podle lékařských zpráv, byla vhodným adeptem na kochleární implantát, podstoupila tedy operaci. Jestliže kochleární implantát odpojí, je zcela neslyšící. V sedmi letech, v roce 2008 – 2017, nastoupila na základní školu v Ostravě, ale asi po roce se s maminkou přestěhovaly do města Dubňany, a tak změnila základní školu a přešla do školy do Kyjova. Po ukončení základní školy, v roce 2017, podala přihlášku na střední školu do Radlic – Výmolova a vybrala si učební obor Zubní laborant. Škola byla pro dotazovanou příliš náročná a zvolený obor nebyl příliš vhodný, proto se rozhodla školu po prvním ročníku ukončit a v roce 2018 podala přihlášku na střední školu Holečkova do oboru Čalouník. V současné době, od září 2018, studuje velmi úspěšně, je ve druhém ročníku a je premiantkou v oboru.

**Průběh řízeného rozhovoru:**

### 6.4.1 Základní škola – jak se učilo, pomáhali si učitelé znakovým jazykem?

Otázky u všech dotazovaných byly stejné, aby bylo možné posoudit, jakým způsobem se výuka sluchově postižených vyvíjí, jak vypadala před mnoha lety, jak vypadá k dnešnímu dni. Jak se tedy vyučovalo na základní škole v nedávné době?

Odpověď na první otázku:

*„První jsem šla na základní školu v Ostravě pro neslyšící a málo jsem mluvila, víc jsem znakovala. Pak jsem přestěhovala s mojí maminkou do Dubňany k její přítelovi pak jsem nastoupila do Kyjova pro neslyšící a byli tam učitelé slyšící tak jsem začala víc mluvit a málo znakovat.“*



Na těchto základních školách se vyučuje orální metodou s lehkou pomocí znakového jazyka. V dnešní době je často vyžadováno, aby výuka probíhala výrazně za pomoci znakového jazyka, ale každá škola vychází ze situace, jací žáci jsou ve třídách.

#### **6.4.2 Střední škola – jak se učilo, pomáhali si učitelé znakovým jazykem?**

Na střední školu nastoupila dotazovaná do Prahy, jako první to byla střední škola v Radlicích, Výmolova obor – Zubní laborant, po roce nastoupila na střední školu Holečková do oboru – Čalouník.

Odpověď na druhou otázku:

*„Poprvé jsem nastoupila do Radlické, protože pro mě byla zajímavá práce a český jazyk zatím mluvila plus znakovala dohromady a pak o několik měsíců později stalo mně, přestalo bavit bylo to pro mně hodně těžké tak jsem se rozhodla nastoupit do Holečkové na čalouník a opravdu jsem spokojená nedělá mně žádné problémy.“*

Na středních školách se snaží dnes učitelé vyučovat metodami – orální výuka za pomoci znakového jazyka, lépe řečené za pomoci znakového českého jazyka.

#### **6.4.3 Základní škola – pomáhal učitelé asistent?**

Základní školu slečna absolvovala v nedávné době, na obou základních školách mají učitelé asistenty ve třídách, aby vypomáhali vyučujícímu s žáky a jejich potřebami. Přesto jsou žáci, kteří tuto pomoc nevyužijí a nepotřebují.

Odpověď na třetí otázku:

*„V Ostravě a Kyjově nepotřebovala jsem nějakou pomoc, sama jsem to zvládala.“*

Z rozhovoru je jasně patrné, že slečna velice dobře rozumí, když se hovoří pomalu, dobře artikuluje a kochleární implantát je výbornou kompenzační pomůckou, která pomáhá při výuce i běžném životě.

#### **6.4.4 Střední škola – pomáhal učitelů asistent?**

Odpověď na čtvrtou otázku:

*„Asistenti byli přítomní pro jiné studenty, já ale zvládla bez jejich pomoci.“*

#### **6.4.5 Jsou otázky složité, rozumíte, na co se ptám?**

Při rozhovorech, které jsou vedeny, proto, aby zjistily, jak se vyučovala v dřívější době a byla možnost porovnat, na jaké úrovni probíhá výuka dnes, je nutné vědět, zda dotazovaní rozumí položeným otázkám.

Odpověď na pátou otázku:

*„Ano.“*

Slečna, která patřila mezi dotazované, přiznala, že otázky byly na ni náročné. Bylo nutné otázky jí pečlivě vysvětlit, aby pochopil, na co se ptám. Pomocí znakového jazyka (znakového českého jazyka) jí byly otázky znovu vysvětlené a následně byla schopná odpovědět.

#### **6.4.6 Když se vyučuje jen orálně – bez znakového jazyka, rozumíte všemu, co učitel říká?**

Dotazovaná má velmi dobrý písemný i ústní projev, dobrou slovní zásobu, a to díky kompenzační pomůcce - kochleárnímu implantátu. Je velmi důležité, že byl voperován již v poměrně nízkém věku – ve 4 letech, a tím bylo možné redukovat sluchovou vadu a dopomoci tak ke zlepšení a zkvalitnění života.

Odpověď na šestou otázku:

*„Půlku rozumím, ale někomu moc nerozumím, tak se vždycky poprosím, aby pomalu mluvili.“*

Znakový jazyk je tedy při výuce dobrou pomůckou a zlepšuje tak kvalitu vyučovaného předmětu, není však dominantní při výuce. Samozřejmě že žáci se sluchovým

postizením potřebují kompenzační pomůcky – sluchadla, kochleární implantáty, znakový jazyk – je nutné udělat pro kvalitní výuku a přípravu sluchově postižených žáků to nejkvalitnější a nejlepší, aby bylo možné je kvalitně začlenit do většinové společnosti.

## **6.5 Shrnutí**

Praktická část probíhala v rámci šetření hlavně na škole pro sluchově postižené v Praze Holečkova. Respondentka č. 1 byla starší žena, která v první fázi navštěvovala také tuto školu, ale poměrně v začátku přestoupila na druhou základní školu pro sluchově postižené – Radlická. Vzpomínala, jak probíhalo vyučování, zda přístup učitelů byl prospěšný, anebo zda by bylo přínosnější postupovat jinak.

Druhým dotazovaným byl muž, který se na škole pro sluchově postižené v ulici Holečkova učil až na střední škole v oboru zámečnick a považoval přístup učitelů jako velice prospěšný. Z rozhovoru vyplynulo, jaká byla připravenost pro budoucí povolání i pro osobní život. Dodnes vzpomíná s láskou na své učitele, kteří podle slov byli velice přísní, ale spravedliví a za pomoci znakového jazyka (pouze za pomoci) učili své žáky k dobrému odezírání a ke komunikaci s většinovou společností. Tito pedagogové byli, díky svým schopnostem a učitelskému umění, velkým přínosem a velkou pomocí pro všechny žáky, kteří v té době školu navštěvovali.

Třetí dotazovanou byla mladá žena, dívka, která se učí v oboru čalouník. Její názor na školu a vzdělávání zatím stále je z pohledu pouhé žákyně. Z rozhovoru je patrné, že na každé škole byly učitelé, kteří ji dokázali připravit pro další životní situace, ale také jsou a byli učitelé, kteří nedokážou příliš pomoci žákům s těžkými sluchovými vadami. Je potřebné, aby učitelé chtěli učit s pomocí znakového jazyka, i když znalosti nebudou příliš velké, ale každý sluchově postižený vždy ocení empatii od někoho, kdo se snaží pomáhat všem, kteří se vzdělávají na škole pro sluchově postižené.

Díky těmto rozhovorům je patrné, že vzdělávání sluchově postižených se neustále vyvíjí a prochází různými změnami. Individuální přístup ve vzdělávání je však tím nejdůležitějším, vzhledem k tomu, že každý sluchově postižený jedinec má své potřeby, schopnosti a možnosti a na ty je nutné brát ohled. Zároveň bylo potvrzeno, že přítomnost asistentů učitele na školách pro sluchově postižené je poměrně čerstvý jev.

## ZÁVĚR

Na začátku závěrečné práce bylo upozorněno, že se bude zabývat porovnáním napříč časem, jakým způsobem probíhala výuka v 60. letech, v 80. letech a v současnosti. Podle očekávání je vidět, že výuka sluchově postižených probíhá neustálým vývojem a změnami a stále se hledá ten nejlepší způsob pro kvalitní přípravu sluchově postižených žáků.

V dnešní době je kladen důraz především na bilingvální způsob výuky, a to hlavně na základních školách. Znakový jazyk je používán velmi aktivně (hlavně na základní škole Holečkova), a to i za pomoci asistentů. Asistenti jsou pouze na základní škole, ne však ve všech třídách. Jsou to pouze vybrané třídy, kde je asistence nutná – vyšší počet žáků, sloučené ročníky, žáci s kombinovaným postižením. Rodiče i žáci vyžadují, aby byl znakový jazyk používán při výuce aktivně. Otázka je, zda jsou pak připraveni pro vstup na střední školu a do zaměstnání.

Při porovnávání připravenosti žáků při vstupu na střední školu v 80. letech a dnes je značný rozdíl. Žáci v 80. letech vstupovali na střední školu dobře připraveni na odezírání i přes těžké sluchové vady a velmi často byli schopni úspěšně absolvovat výuku na střední škole, pouze s menší pomocí znakového jazyka a výukou převážně orální. Bylo pouze nutné důkladně žákům vysvětlit odborné termíny k daným vybraným oborům. Každý obor s sebou nese speciální odborné výrazy a těm mají sluchově postižení žáci zpočátku rozumět. Po vysvětlení a seznámení se, co jaký výraz znamená, jsou schopni plnohodnotně pracovat v daném oboru a prožívat tak plnohodnotný život.

V dnešní době, kdy se klade velký důraz na využívání znakového jazyka, dochází k situacím, že žáci při vstupu na střední školu mají velký problém s odezíráním, vyžadují často využívat pouze znakový jazyk, v některých případech je nutné na školách zaměstnat tlumočnicka, který je plně vytížen při výuce na střední škole, a to jak ve všeobecně vzdělávacích předmětech, tak v odborných předmětech. Na školách je možnost tuto službu – tlumočnicka – žákům poskytnout, ale v běžném životě vzniknou

problémy. Budou si snad sluchově postižení brát tlumočníka do zaměstnání? Bude jim tlumočník k dispozici 12 hodin denně? To přece není reálné. Z pohledu autora práce je nutné žáky na základních školách vyučovat sice za pomoci znakového jazyka, ale zároveň je začít dobře připravovat na odezírání – učit žáky logopedickou přípravou mluvit a učit je odezírat. V běžném životě a zaměstnání se musí domluvit se všemi. Je možné si pomoci písemnou formou, ale mladí lidé by měli být schopni vést běžný rozhovor bez pomoci tlumočníka jak v zaměstnání, tak například u lékaře, v obchodě, na úřadě. Je samozřejmé, že nastanou tak komplikované situace, kdy bude nutné využít služeb tlumočníka, proto jsou tyto služby k dispozici. Při běžných situacích je však pro sluchově postižené schopnost odezírat nedocenitelná.

Autor práce, jako sluchově postižený, ví, jak je důležitá příprava ve škole pro další kvalitní způsob života, začlenění do většinové slyšící společnosti a spokojenosti všech. Proto velmi rád pracuje ve škole a pomáhá všem, kteří mají stejné znevýhodnění jako on, a doufá, že jeho pomoc je užitečná.

## SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

HRUBÝ, J., 1999. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu 1. díl*. 2. přepracované a rozšířené vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených. ISBN 80-7216-096-6.

HRUBÝ, J., 1998. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu 2. díl*. 1. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených. ISBN 80-7216-075-3.

JANOTOVÁ, N. a SVOBODOVÁ, K., 1998. *Integrace sluchově postiženého dítěte v mateřské a základní škole*. 1. vyd. Praha: Septima. ISBN 80-7216-050-8.

KOMORNÁ, M., 2008. *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*. 2. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87218-18-1.

KRAHULCOVÁ-ŽATKOVÁ, B., 1996. *Komplexní komunikační systémy těžce sluchově postižených*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80-7184-239-7.

KRAHULCOVÁ-ŽATKOVÁ, B., 2002. *Komunikace sluchově postižených*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0329-2.

KRAHULCOVÁ-ŽATKOVÁ, B., 2014. *Komunikační systémy sluchově postižených*. 1. vyd. Praha: Beakra. ISBN 978-80-903863-2-7.

OKROUHLÍKOVÁ, L., 2006. *Znakový jazyk. Praha, nepublikovaná přednáška*.

PIPEKOVÁ, J. a kol., 1998. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido. ISBN 80-85931-65-6.

POTMĚŠIL, M., 2003. *Čtení k surdopedii*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého.  
ISBN 80-244-0766-3.

REICHEL, J., 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada.  
ISBN 978-80-247-3006-6.

SOVÁK, M., 1987. *Logopedie – metodika a didaktika*. 1. vyd. Praha: SPN.  
ISBN 14-309-87.

TIŠEROVÁ, D., 2010. *Profesní příprava neslyšícího adolescenta*. Bakalářská práce.  
Česká zemědělská univerzita v Praze.



## **SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK**

### **Seznam obrázků**

Obrázek č. 1: Vyšetření sluchu – echoscreening

Obrázek č. 2: Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené  
Holečkova 4, Praha 5

### **Seznam tabulek**

Tabulka č. 1: Stupeň postižení (podle rozsahu ztráty sluchu)

## **BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE**

**Jméno autora:** Petr Valášek

**Název kurzu:** Studium v oblasti pedagogických věd pro učitele odborných předmětů,  
praktického vyučování a odborného výcviku

**Název práce:** Proměny ve vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR

**Rok:** 2019

**Počet stran textu bez příloh:** 33

**Počet českých použitých zdrojů:** 13